

References

1. Honcharenko S. U. Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk /Semen Honcharenko. — K. : Lybid', 1997. — 376 s.
2. Kozyr A. V. Profesiyna maysternist' uchyteliv muzyky: teoriya i praktyka formuvannya v systemi bahatorivnevoyi osvity: [monohrafiya] /A. V. Kozyr. — K. : NPU imeni M. Drahomanova, 2008. — 378 s.
3. Padalka H. M. Pedahohika mystetstva (Teoriya i metodyka vykladannya mystets'kykh dystsyplin) /Halyna Mykytivna Padalka. — K. : Osvita Ukrainy, 2008. — 274 s.

Би Цзиньчен. Основные принципы формирования готовности студентов факультетов искусств педагогических университетов к вокально-хоровому саморазвитию

В статье раскрыты основные принципы формирования готовности будущих учителей музыкального искусства к сознательному саморазвитию в процессе вокально-хоровой работы. Проанализированы основные дидактические принципы учебно-воспитательного процесса в высшем учебном заведении художественного образования. Выделены принципы индивидуализации, культуровидовидности, эстетической направленности, рефлексивности, целостности, способствующие формированию готовности будущих учителей музыкального искусства к саморазвитию в вокально-хоровой деятельности.

Ключевые слова: принципы, готовность студентов, вокально-хоровое саморазвитие, будущие учителя музыкального искусства.

Bee Jinchun. The basic principles of the readiness of students of the faculties of the arts of pedagogical universities to vocal-choral self-development

In the article, the main principles of forming readiness of future teachers of musical art for conscious self-development in the process of vocal-choral work. The main didactic principles of the educational process in the higher educational institution of art education are analyzed. The principles of individualization, culture-type, aesthetic orientation, reflexivity, integrity are promoted, contributing to the formation of readiness of future teachers of musical art for self-development in vocal-choral activity.

Key words: principles, readiness of students, vocal-choral self-development, future teachers of musical art.

Стаття надійшла до редколегії 12.11.2017

УДК 373.013

Ольга ВАСИЛЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна
e-mail: o_vas@ukr.net

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧНІВ У МІКРОСЕРЕДОВИЩІ

Розкрито роль мікросередовища (сім'ї, школи, громади) у розвитку соціальної відповідальності учнів. Охарактеризовано систему розвитку соціальної відповідальності в мікросередовищі за такими компонентами: цільовий, змістовий, технологічний, об'єктно-суб'єктний, середовищний, результативний. Розроблено соціально-педагогічні умови забезпечення функціонування визначеної системи: зміна ставлення мікросередовища до учнів щодо усвідомлення ними сутності соціальної відповідальності; забезпечення координації взаємодії суб'єктів мікросередовища; підготовка майбутнього соціального працівника до розвитку соціальної відповідальності учнів у мікросередовищі.

Ключові слова: соціальний, відповідальність, мікросередовище, соціально-педагогічні умови, система, компонент, учень.

Входження України до світового цивілізаційного процесу підсилює необхідність засвоєння молодим поколінням загальнолюдських цінностей, формування готовності дотримуватися соціальних норм, виконання обов'язку перед суспільством. За таких умов особливого значення набуває проблема розвитку соціальної відповідальності особистості, основи якої закладаються з наро-

дження дитини і забезпечуються виховним потенціалом мікросередовища.

Зважаючи на визначну роль найближчого оточення особистості для забезпечення у подальшій життєдіяльності прояву соціальної відповідальності учнів, слід визначити проблему моделювання соціально-педагогічних умов забезпечення цілісної системи розвитку соціальної відповідальності

з використанням можливостей усіх суб'єктів мікросередовища (сім'я, школа, позашкільне середовище, громада). Основною місією цієї системи є створення соціально-педагогічних умов для виховання позитивних життєвих цінностей школярів, вироблення у них умінь застосовувати ці знання на благо власної особистості, колективу, громади, що становить основу соціальної відповідальності особистості в суспільстві й визначає вектор її розвитку відповідно до положень провідних міжнародних та державних документів: Всесвітніх доповідей з освіти (ЮНЕСКО), Стратегії розвитку соціального виміру та навчання (2015–2020 рр.), проекту «Соціальна відповідальність в Європі та розробка системи координації громад» (ЄС-USA, 2015 р.), концепції «Розвиток освіти України на період 2015–2025 років», проектів «Нова школа» (2016 р.), Закону України «Про освіту» (2017 р.), концепції «Stem-освіти в Україні» (2017 р.).

Аналіз публікацій видатних педагогів А. Макаренка, М. Сорока-Росинського, В. Сухомлинський, К. Ушинського, Р. Штайнера та інших, у яких започатковано теоретичне і практичне розв'язання проблеми соціальної відповідальності учнів у мікросередовищі, показав що ця соціальна якість формувалася на основі відносин відповідальної залежності особистості у колективі і через колектив [2; 4; 7]. Важливі аспекти соціальної відповідальності учнів у мікросередовищі, що характеризується внутрішнім усвідомленням необхідності дотримання соціальних цінностей розкриваються в сучасних дослідженнях Н. Басюк, П. Дворова, О. Кочерги, Т. Куниці, Н. Стадник та інших [1; 3]. На необхідності розвитку соціальної відповідальності у школярів, як суб'єктів її формування, наголошують М. Васильєва, О. Рассказова, А. Рижанова, С. Харченко та інші. Система формування соціальної відповідальності дітей на певному етапі навчання в молодших, середніх і старших класах знаходить відображення в наукових розвідках Н. Стадник, В. Тернопільської, Л. Терехова та інші [3; 5; 6].

Здійснений аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми засвідчив збільшення кількості досліджень, присвячених розкриттю різних аспектів соціальної відповідальності школярів і молоді в умовах сучасної реальності. Водночас бракує фундаментальних досліджень з проблеми впровадження умов системи розвитку соціальної відповідальності школярів (особистісної і колективної) в умовах мікросередовища.

Проведене опитування учнів молодших, середніх і старших класів загальноосвітніх навчальних закладів підтвердило, що вони не повною мірою можуть виконувати соціальну функцію суб'єкта, відповідального за життє- і культуротво-

рення. Аналіз планів загальноосвітніх навчальних закладів, співбесіди з педагогічними колективами засвідчив, що соціальні педагоги, класні керівники не готові до реалізації розвивального вектору соціально-педагогічної діяльності, стимулювання учнів до розвитку соціальної відповідальності через неусвідомленість суті і закономірностей цього процесу, особливостей його управління; утруднення при проектуванні ефективних засобів, що забезпечують цей процес.

У нових соціокультурних умовах проблема розвитку соціальної відповідальності підрастаючого покоління набуває домінуючого характеру і не може бути розв'язана без чіткого уявлення про суть соціальної відповідальності особистості, особливості системи розвитку соціальної відповідальності, розробки умов забезпечення цілісної системи цього розвитку. у мікросередовищі, що є передумовою їхньої ефективної соціалізації у сучасному суспільстві.

Мета статті – на основі розкриття ролі мікросередовища у розвитку соціальної відповідальності учнів, характеристики системи цього розвитку в мікросередовищі обґрунтувати соціально-педагогічні умови функціонування системи розвитку соціальної відповідальності учнів у мікросередовищі.

Розглядаючи суть понять «соціальна відповідальність учнів» як динамічного, системного особистісного утворення, що характеризується сформованістю загальнолюдських цінностей, особистісно й соціально-значущих моральних якостей і інтегрованих у сімейне, шкільне і в середовище громади у результаті соціально-педагогічної взаємодії з суб'єктами мікросередовища, встановлено, що у такому значенні цей феномен постає основним регулятором соціальних відносин суспільства і демонструє багатоманітність цих відносин.

Формування соціальної відповідальності, що починається з народження дитини, перебуває у процесі розвитку і залежить від впливу з боку різних чинників (економічного, культурного, освітнього рівня сім'ї та її етнічних особливостей; національних особливостей, політико-культурних і економічних рівнів розвитку громади, рівня навчально-виховного процесу ЗНЗ, нових медіа), що здійснюють неоднозначний вплив на фізичний (стан здоров'я), психічний (розвиток агресії, аморальні вчинки, мислення тощо) та соціальний (невідповідальна поведінка, деформування системи цінностей, пасивність тощо) розвиток учнів. Це, негативно впливає на формування мотиваційних, теоретичних і загальнолюдських цінностей, особистісно-, соціально- й значущих морально-етичних якостей особистісного рівня.

У зв'язку з чим постає нагальність теоретико-методичного забезпечення розвитку соціальної відповідальності учнів з урахуванням потенціалу мікросередовища. У роботі визначено суть *розвитку соціальної відповідальності учнів* у мікросередовищі як процес і результат спеціально організованої соціально-спрямованої взаємодії всіх суб'єктів мікросередовища у навчально-виховній, громадській, волонтерській, самоосвітній діяльності, що забезпечує перехід зовнішнього рівня відповідальності учня на внутрішній (особистісний) рівень. До суб'єктів розвитку соціальної відповідальності відносимо суб'єктів мікросередовища: соціальні педагоги, психологи вчителі, батьки, родичі, друзі, однолітки, працівники позашкільних закладів і культурних центрів, робітники кримінальної поліції та служб у справах дітей та інші. Як відомо, особистість школяра розвивається в цілісному інтегрованому соціально-виховному процесі, де акумулюється суб'єкт-суб'єктна взаємодія (школярі – батьки – педагоги – мікросередовище) з розвитку соціальної відповідальності школярів, що потребує цілеспрямованої інтеграції зусиль суб'єктів мікросередовища щодо підвищення ефективності соціально-педагогічного впливу на дитину.

При визначенні поняття «система розвитку соціальної відповідальності школярів у мікросередовищі» було враховано загальноприйняте філософське визначення «системи» як сукупність елементів, які знаходяться у стосунках і зв'язках між собою і які створюють певну цілісність, єдність. На основі сучасних наукових підходів (системно-синергетичного, особистісно-соціального, діяльнісного, середовищного, деонтологічного, аксіологічного) визначено компоненти цієї системи: *цільовий* (представлений *метою* (забезпечення сприятливих умов для розвитку соціальної відповідальності шляхом оптимального використання ресурсів мікросередовища у соціально-педагогічній роботі); *завданнями* (організація соціальної взаємодії суб'єктів мікросередовища; формування мотивації учнів на соціальну відповідальність; створення умов для прояву соціальної активності учнів; усвідомлення дитиною себе членом суспільства, своєї залежності від суспільства та обов'язку перед ним); *змістовий* (обґрунтований за напрями розвитку на таких рівнях: індивідуальному (розвиток від актуальності зовнішніх спонукань до появи власних внутрішніх мотиваційних утворень; від обов'язку до інтеріоризації відповідальності, коли совість стає основним регулятором поведінки), середовищному (розвиток відповідальності від колективної до індивідуальної, від зовнішньої до внутріш-

ньої), соціальному (розвиток відповідальності від ретроспективного плану до перспективного (відповідальність не тільки за минуле, але й за майбутнє); розроблено структурно-функціональні моделі розвитку соціальної відповідальності в шкільному (внутрішньому і зовнішньому), сімейному середовищах і середовищі громади); *середовищний* дозволяє вплинути на розвиток соціальної відповідальності учнів у мікросередовищі, через створення керованої системи впливів на нього та перетворення його у відкриту систему. Розроблені й описані характеристики збагаченого мікросередовища представлено у вигляді сукупності функціонуючих середовищ (сім'я, шкільне оточення, громада), у межах яких уможливується ефективне формування соціальної відповідальності учнів; *технологічний* (форми, методи, етапи) розвитку соціальної відповідальності у мікросередовищі; *результативний* (свідомо брати на себе відповідальність).

Розроблена система спрямована на поєднання активізації виховного потенціалу середовища та інтенсивного включення учнів в активне, відповідальне вдосконалення навколишнього соціального середовища на основі саморозвитку соціальної відповідальності учня. Розроблена система може функціонувати при певних умовах, під якими розуміємо середовище, у якому те чи інше явище або процес виникають, існують і розвиваються; при цьому, впливаючи на явище та процеси, умови самі зазнають їхнього впливу [8]. У контексті нашого дослідження під соціально-педагогічними умовами функціонування системи розвитку соціальної відповідальності будемо розуміти способи цілеспрямованого виховного впливу і методичне його забезпечення, які обумовлені політичними, соціально-економічними, освітніми аспектами, є взаємопов'язаними у мікросередовищі (сім'ї, школи, громади) та від яких залежить і за яких відбувається цілісний продуктивний процес соціального розвитку відповідальності учнів.

Проведений аналіз наукової літератури дав змогу виявити акценти у змісті соціально-педагогічних умов формування соціальної відповідальності дітей: включення учнів у соціально-значиму діяльність, залучення батьків і дітей до волонтерських соціальних проектів, акцій мікрорайону та цілеспрямованого соціально-педагогічного супроводу шкільної соціально-психолого-педагогічної служби (О. Бобкова) [3]; створення сприятливого психологічного клімату взаємин дітей і дорослих, за якого виникає потреба в стосунках морально ціннісної спрямованості; оволодіння дітьми прийомами осмислення норм,

аналізу ситуацій морального змісту, планування й оцінювання вчинків; передбачення можливих способів і результатів поведінки на основі прийняття усвідомлених етичних рішень (Т. Фасолько) [5]; формування умінь суб'єкт-об'єктної і суб'єкт-суб'єктної взаємодії, співпрацювати з однолітками, рідними, вчителями, узгоджувати з ними власні дії; розвиток умінь самооцінки та адекватної оцінки дій інших з опорою на громадську думку колективу (Н. Басюк) [1]; забезпечення взаємодії сім'ї і школи через організацію позаурочної виховної діяльності, інформаційно-просвітницької роботи з батьками, залучення батьків і дітей до масових заходів, активізацію сімейного виховання на основі особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів (Н. Стаднік) [3]. Як бачимо, автори наполягають на втручання соціального суб'єкта з метою зміни наявної соціальної відповідальності в учнів у напрямі бажаної характеристики цієї якості, основним стрижнем цих умов вони вважають організацію діяльності дітей, яка ґрунтується на суб'єкт-об'єктної і суб'єкт-суб'єктної взаємодії, підпорядковується особистісно-орієнтованому принципу та дотриманні певних моральних норм. Однак, визначені умови не забезпечують розвиток соціальної відповідальності дитини від одного рівня соціальної суб'єктності до іншого (наприклад, від сімейного, шкільного до національного, громадянського тощо). Тому необхідно розробити соціально-педагогічні умови функціонування системи, що забезпечують створення простору на рівні мікросередовища – сім'ї, ЗНЗ, громади де, завдяки цілеспрямованій діяльності суб'єктів, уможливується розвиток соціальної відповідальності дитини шкільного віку, перетворення його на суб'єкта, який свідомо бере на себе відповідальність.

Першу соціально-педагогічну умову було сформульовано як зміну ставлення мікросередовища до учнів шкільного віку з метою усвідомлення ними сутності соціальної відповідальності та відповідальної поведінки особистості. Для забезпечення першої умови важливою є зміна мікросередовища, яке стає більш сприятливим для створення конкретними соціально-педагогічними, психологічними та матеріальними засобами ситуацій щодо реалізації учнем усвідомленої відповідальної поведінки. Дана умова потребує активізації сімейного виховання, співпраці всіх суб'єктів мікросередовища за такими напрямками: підвищення інформаційно-педагогічної просвіти батьків (постійно діючий семінар, індивідуальні консультації для сімей, лекції, тренінги), налагодження емоційного контакту між батьками та дитиною (вечір відпочинку, сімейні конкурси, спортивні

змагання); організації позитивної взаємодії однолітків на території проживання (конкурси, ігрова діяльність, творчі вечори); підвищення обізнаності суб'єктів мікросередовища (круглий стіл, семінар-практикум); залучення всіх партнерів педагогічного процесу до заходів (свято вулиці, концерти, благодійні акції).

Другу соціально-педагогічну умову визначено як координацію взаємодії суб'єктів мікросередовища з метою подолання причин виникнення безвідповідальності та стимулювання механізмів розвитку відповідальності дітей. Дана умова потребує на рівні середовища ЗНЗ усунення негативного впливу непрофесійних дій педагогічного колективу, організацію педагогічної освіти батьків щодо створення сприятливого психологічного клімату взаємин дітей і дорослих, в якому виникає потреба дітей у відповідальних стосунках на основі морально ціннісної спрямованості та стимулювання механізмів розвитку відповідальності учнів. Дотримання у мікросередовищі зазначеної умови полягає не тільки в зміні ставлення працівників освітньої сфери, налагодження партнерської (суб'єкт ↔ суб'єктної) взаємодії у внутрішньо-і зовнішньо-шкільному середовищі, а також у координації, інтеграції та мобілізації зусиль усіх суб'єктів мікросередовища у розвитку соціальної відповідальності, активну роль у яких відіграють самі учні шкільного віку. Зазначена умова спрямована на роботу із педагогічними працівниками ЗНЗ (лекції науковці, семінари-практикуми, педагогічний консиліум, міжшкільні науково-практичні семінари, конференції, ярмарки педагогічних ідей, презентації кращого педагогічного досвіду, виховні години, консультації) і форм розвитку соціальної відповідальності учнів: інтерактивні (рольові, ситуативні, театралізовані ігри, тренінги, творчі справи, конкурси, вправи, орієнтовані на саморегулювання, бесіди, консультації, ситуації, самоаналіз). Реалізація умови потребує обговорення проблем організації виховної роботи, розробки науково-методичних рекомендацій щодо розвитку соціальної відповідальності учнів відповідно до вікових особливостей. Опертя на гру (ігрову діяльність, ігрові форми, прийоми) дає можливість прискорити формування взаємовідносин, що ґрунтуються на засадах відповідальності.

Розвиток соціальної відповідальності також потребує зосередження на методах, які знижували би прояв безвідповідальності у дітей. Так, у роботі з дітьми необхідно застосовувати заохочування, висловлення віри в успіхах, релаксаційні техніки, інсценізацію етюдів на виявлення здатності усвідомлено брати зобов'язання. Контроль ситуативних бажань, похвала за прояви вольової

активності під час рольових ігор, в яких поєднувались відповідальність та узгодженість інтересів різних людей допомагають дітям встановлювати відповідальні взаємини зі своїми однолітками й дорослими. Контроль дій з послідовним вихованням самоконтролю учнів знижує прояви безвідповідальності. Усунення такої проблеми як не виконання обов'язків, доручення можна досягти методами: пояснення важливості доведення справи до кінця; похвала за випадки чесного зізнання у не виконанні доручення, розповідь-роздум, роз'яснення, приклад, порада. Поверхове виконання обов'язків можна корегувати завдяки створенню простору на рівні мікросередовища (сім'ї, школи, громади), де цілеспрямовано на основі міжособистісних взаємин сім'ї та школи формуються уявлення про суть моральних обов'язків стосовно суб'єктів співпраці, звітність за справу та перетворення дитини з об'єкта на суб'єкт соціальної відповідальності.

Третю соціально-педагогічну умову визначено як забезпечення підготовки майбутнього соціального працівника до розвитку соціальної відповідальності учнів у мікросередовищі. Дотримання зазначеної умови полягає в збагаченні змістових компонентів науково-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, спрямовані на позитивну мотивацію студентів до свідомого саморозвитку особистісних потенцій у професійній діяльності з учнями (мотиваційно-аксіологічний компонент), формування професійних компетенцій у створенні соціально-виховного мікросередовища життєдіяльності учнів (організаційно-компетентнісний компонент), опанування методик виховання соціальної відповідальності дітей у різних видах діяльності (стимулювально-діяльнісного). Зазначена умова спрямована на збагачення змістових компонентів підготовки майбутніх соціальних працівників до прояву активності у навчально-пізнавальній, науково-дослідницької, громадсько-виховної діяльності щодо розвитку соціальної відповідальності учнів на різних етапах навчання. З цією метою у навчальні курси «Соціальна робота в закладах освіти», «Соціально-правовий захист дітей в закладах освіти», «Соціальна робота в мікросередовищі», «Вступ до спеціальності», «Теорія і методика соціальної роботи», «Соціальна робота в сфері зайнятості», «Соціально-педагогічна робота з сім'єю», «Соціальне виховання дітей в сім'ї», «Теорія і технологія соціально-педагогічної роботи з дітьми» ввести індивідуально-дослідницькі завдання методичного забезпечення формування знань і вмінь щодо розвитку соціальної відповідальності учнів відповідно до їх вікових особливостей. Реалізація третьої умови потребує введення

завдань, тем, спрямованих на педагогічне збагачення мікросередовища, створення можливостей для постійного професійного зростання як спеціаліста, володіння інформацією щодо новітніх науково-методичних технологій, розробку заходів виховання соціально компетентної дитини. Застосування методів організації діяльності, постановки перспектив, створення ситуації успіху, цілепокладання дозволить майбутнім соціальним педагогам проектувати власну траєкторію переходу до локус-контролю соціальної відповідальності. Тренінгові заняття «Соціальна відповідальність за власні дії в колективі» дозволить розкрити внутрішній професійний потенціал студентів завдяки участі в міждисциплінарній групі роботи суб'єктів мікросередовища (соціальний педагог, соціальний працівник, вихователь, методист, консультант, волонтер, психолог, юрист), які включені у процес розвитку соціальної відповідальності учнів. Міждисциплінарна група характеризується більш довготривалими і стійкими взаємовідносинами спеціалістів у команді, професійним взаєморозумінням. На консультаціях, які побудовані за принципом співробітництва, доцільно зі студентами обговорювати особливості професійної взаємодії з дитиною, закріплювати навички організації соціально відповідальної поведінки дитини. Застосовуючи інтерактивний підхід до підготовки студентів у оволодінні методичними прийомами самовиховання, які є універсальними при формуванні особистісних якостей, робота міждисциплінарної групи спирається на певні стратегії. Серед них можна виділити загальні стратегії: стратегія паралельних дій (координація групою стратегій членів групи); стратегія «поштової скриньки» (обговорення плану роботи групи за ініціативою лідера групи); стратегія прийому і розподілу (вироблення рішення щодо розв'язання проблеми і переадресація плану одному із професіоналів); стратегія прийому, обстеження і розподілу (обстеження ситуації, прийом рішення); стратегія аналізу (аналіз проблеми, вивчення і організація шляхів розв'язання результатів соціально-виховного впливу, рівень задоволення потреб). Також у міждисциплінарних групах студенти можуть оволодіти методиками розвитку соціальної відповідальності учнів.

На основі розкриття ролі мікросередовища у розвитку соціальної відповідальності учнів, характеристики системи цього розвитку в мікросередовищі обґрунтовано соціально-педагогічні умови функціонування системи розвитку соціальної відповідальності учнів у мікросередовищі: зміна ставлення мікросередовища до учнів шкільного віку з метою усвідомлення ними сутності соціальної відповідальності та відповідальної поведінки

особистості; координація взаємодії суб'єктів мікросередовища з метою подолання причин виникнення безвідповідальності та стимулювання механізмів розвитку відповідальності дітей; забезпечення підготовки майбутнього соціального працівника до розвитку соціальної відповідальності учнів у мікросередовищі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Одержані теоретичні й практичні результати становлять основу для подальшого її вивчення в аспекті розробки навчально-методичного супроводу процесу підготовки майбутніх учителів щодо забезпечення в них розвитку соціальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Басюк Н. А. Формування почуття відповідальності у молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Басюк Наталія Анатоліївна; Інститут проблем виховання АПН України. — К., 2005. — 20 с.
2. Макаренко А. С. Воспитание гражданина / А. С. Макаренко ; [сост. : Р. М. Бескина, М. Д. Виноградова]. — М. : Просвещение, 1988. — 308 с.
3. Стадник Н. В. Виховання відповідальності у дітей шестирічного віку у взаємодії сім'ї та школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Стадник Наталія Володимирівна; Інститут проблем виховання АПН України. — К., 2009. — 21 с.
4. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський. — К. : Радянська школа, 1970. — 288 с.
5. Тернопільська В. І. Формування соціальної відповідальності старшокласників у позанавчальній діяльності : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07. «Теорія і методика виховання» / Тернопільська Валентина Іванівна; Інститут проблем виховання АПН України. — К., 2003. — 21 с.
6. Терехова Л. В. Формування соціальної відповідальності у підлітків у процесі суспільно корисної праці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07. «Теорія і методика виховання» / Л. В. Терехова; Інститут проблем виховання АПН України. — К., 1993. — 17 с.
7. Ушинський К. Д. Педагогические сочинения : в 6 томах. Т. 2 / К. Д. Ушинский. — М. : Педагогика, 1988. — 492 с.
8. Философский энциклопедический словарь / гол. ред. Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. — М. : Советская энциклопедия, 1983. — 840 с.

References

1. Basiuk, N. A. (2005). Formuvannya pochuttia vidpovidalnosti u molodshykh shkoliariv [The development of a sense of responsibility among pre-school children]. Kyiv (in Ukr.).
2. Makarenko, A. S. (1988). Vospitanie grazhdanina [sost. : R. M. Beskina, M. D. Vinogradova]. [Education of a citizen [com. : R. M. Beskin, M. D. Vinogradova]]. Moscow: Prosveshhenie, 308 [in Russian].
3. Stadnik, N. V. (2009). Vykhovannya vidpovidalnosti u ditei shestyrichnoho viku u vzaemodii sim'i ta shkoly [Developing six-year old children's responsibility in family and school interaction]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Sukhomlynskyi, V. O. (1970). Narodzhennia hromadianyna [The Birth of a Citizen]. Kyiv : Soviet school, 288 [in Ukrainian].
5. Ternopil'ska, V. I. (2003). Formuvannya sotsialnoi vidpovidalnosti starshoklasnykiv u pozanavchalnii diialnosti [The development of high school students' sense of responsibility while doing extracurricular activities]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Terekhova, L. V. (1993). Formuvannya sotsialnoi vidpovidalnosti u pidlitkiv u protsesi suspilno korysnoi pratsi [The development of teenagers' sense of responsibility in the process of doing socially useful work]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Ushins'kij K. D. (1988). Pedagogicheskie sochinenija: v 6 tomah. T. 2 [Pedagogical works: in 6 volumes. T. 2]. Moscow: Pedagogika, 492 [in Russian].
8. Il'ichev, L. F., Fedoseev, P. N., Kovalev, S. M., Panov, V. G. Filozofskij jenciklopedicheskij slovar' (1983). [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow : Sovetskaja jenciklopedija, 840. [in Russian].

Василенко О. Н. Социально-педагогические условия функционирования системы развития социальной ответственности учащихся в микросреде

В статье раскрыты роль микросреды в формировании социальной ответственности учеников, суть понятия «развитие социальной ответственности учащихся в микросреде». Охарактеризованы систему развития социальной ответственности в микросреде, представленную ее компонентами (целевой, технологический, объектно-субъектный, результативный). Разработаны социально-педагогические условия функционирования системы: обеспечение подготовки будущего социального работника развития социальной ответственности учащихся в микросреде; изменение отношения микросреды к ученикам с целью осознания ими сущности социальной ответственности и ответственного поведения личности; обеспечение координации взаимодействия субъектов микросреды с целью преодоления причин возникновения безответственности и стимулирования механизмов развития ответственности детей.

Ключевые слова: социальный, ответственность, микросреда, социально-педагогические условия, система, компонент, ученик.

Vasilenko O. M. Socio-pedagogical conditions for implementing the system of development of social responsibility of students in the microenvironment

The article describes the role of microenvironment (family, school, community) in the formation of social responsibility, which begins with a child's birth, is continuously developed and depends on the influence of various factors that have an ambiguous effect on the physical (state of health), psychic (aggression development, immoral acts, thinking, etc.) and social (irresponsible behavior, values deformation, passivity, etc.) development of pupils.

It is pointed out that the concept «development of pupils' social responsibility in the micro-environment» is considered to be a process and result of a specially organized socially-directed interaction of all the subjects of the micro-environment in educational and instructional, social, volunteer, self-educational activities, which ensures the transition of the external level of pupils' responsibility to the internal level.

The system of development of social responsibility in the micro-environment is characterized. It is presented by its components (objective component (goal, tasks, principles, result), content component (directions of formation), technological component (forms, methods, stages), object-subjective component (subjects, objects), micro-environmental component (internal, external), impact component (transition from the external level of pupils' responsibility to the internal (personal) level)) and has the following properties: integrity, emergence, purposefulness, expedience, structure, hierarchy, synergism, informativeness, openness, balance, steadiness, dynamism, reliability, conceptuality.

On the basis of environmental approach, considering the psycho-physiological characteristics of school-age children, socio-pedagogical conditions that provide the functioning of a defined system are developed: the conditions for the system functioning (provision of future social worker's preparation for the development of pupils' social responsibility in the micro-environment; changing attitude of the microenvironment to school-age children aimed at their realization of the essence of social responsibility and corresponding behavior; provision of coordination of interaction of microenvironmental subjects aimed at overcoming the causes of irresponsibility development and stimulating the mechanisms of children's responsibility development). It is proved that the defined conditions are aimed at ensuring the integration and mobilization of efforts of all microenvironmental subjects, the active role of whom is played by school age pupils.

Key words: social, duty, microenvironment, social and pedagogical conditions, system, component, student.

Стаття надійшла до редколегії 17.12.2017

УДК 37.017.4:7.071.5

Лариса ВАСИЛЬЄВА

кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: ms.vasylyeva@gmail.com

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ З АНАЛІЗУ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ

У статті досліджено можливості навчальної дисципліни «аналіз музичних творів» щодо національно-патріотичного виховання студентів-музикантів. З цією метою висвітлено особливості даної навчальної дисципліни, її роль у формуванні фахових компетентностей майбутнього вчителя музичного мистецтва. Розглянуто заняття з аналізу музичних творів як один з проявів освітньо-виховного середовища педагогічного університету. Описано варіант побудови тем навчальної дисципліни (прості форми, складні, циклічні вокальні та інструментальні, особливості формування в опері та балеті, сучасні техніки музичної композиції) на основі творів української музики. Доведено необхідність створення навчального посібника з даної дисципліни, який спирався б на приклади з української музики.

Ключові слова: патріотичне виховання, аналіз музичних творів, українська музика.

Останнім часом в Україні активізувався процес формування єдиної політичної нації, наслідком чого стало прийняття Концепції державної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення, спрямованої на забезпечення цілісності, соборності України, що є серцевиною української національної ідеї.

Педагогічні виші відіграють у національно-патріотичному вихованні одну з пріоритетних ролей, адже саме майбутній вчитель у своїй про-

фесійній діяльності має здійснювати патріотичне виховання дошкільнят, школярів, студентів коледжів та училищ.

Національно-патріотичному вихованню присвячено чимало розвідок видатних українських вчених (філософів, психологів, педагогів, істориків) минулого і сучасності. Вони висвітлюють теоретичні питання виховання національної свідомості, проблеми формування громадянсько-патріотичної культури студентської молоді, психологічні